

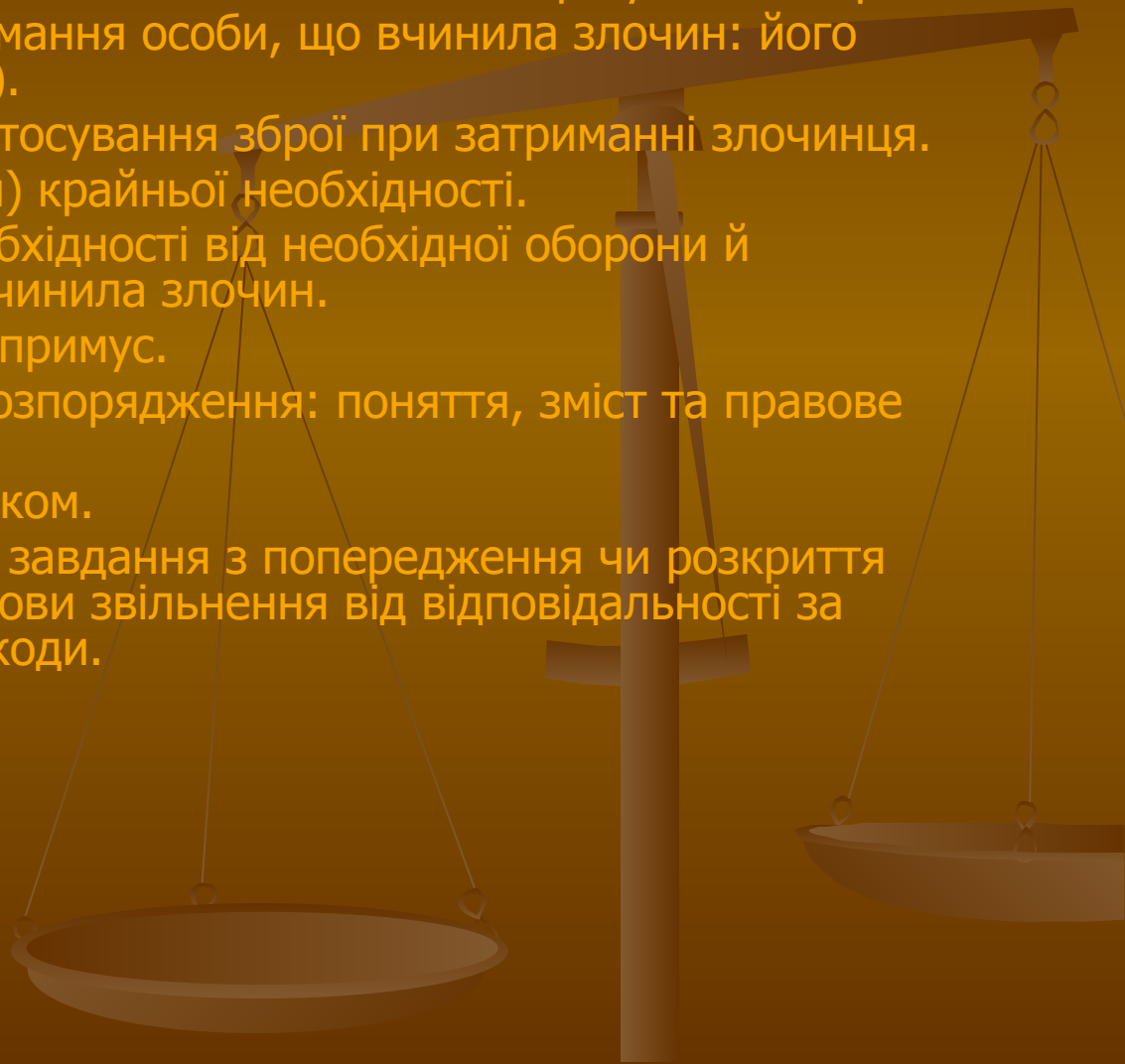
Змістовий модуль Х. Обставини, що виключають злочинність діяння.

Тема 13. ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ.

Перелік ключових термінів та понять теми

- Поняття й види обставин, що виключають злочинність діяння.
- Поняття необхідної оборони, її підстави, ознаки (умови).
- Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони.
- Уявна оборона. Диференціація відповідальності при уявній обороні.
- Підстави й ознаки затримання особи, що вчинила злочин: його підстави, ознаки (умови).
- Умови правомірності застосування зброї при затриманні злочинця.
- Підстави і ознаки (умови) крайньої необхідності.
- Відмінність крайньої необхідності від необхідної оборони й затримання особи, що вчинила злочин.
- Фізичний або психічний примус.
- Виконання наказу або розпорядження: поняття, зміст та правове значення.
- Діяння, пов'язане з ризиком.
- Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності. Умови звільнення від відповідальності за вимушене заподіяння шкоди.

Обставини, що виключають злочинність діяння – вважаються такі обставини за наявності яких діяння особи, зовні схожі на ознаки діяння передбаченого Особливою частиною КК, але вчинені для захисту правоохоронюваних інтересів або досягнення суспільно-корисної мети, не утворюють злочину

необхідна оборона - **ст. 36 КК**

уявна оборона - **ст. 37 КК**

затримання особи, що вчинила злочин - **ст. 38 КК**

крайня необхідність - **ст. 39 КК**

фізичний або психічний примус - **ст. 40 КК**

виконання наказу або розпорядження - **ст. 41 КК**

діяння пов'язане з ризиком - **ст. 42 КК**

виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації **ст. 43 КК**

Ознаки обставин, що виключають злочинність діяння

Свідомі і вольові вчинки людини

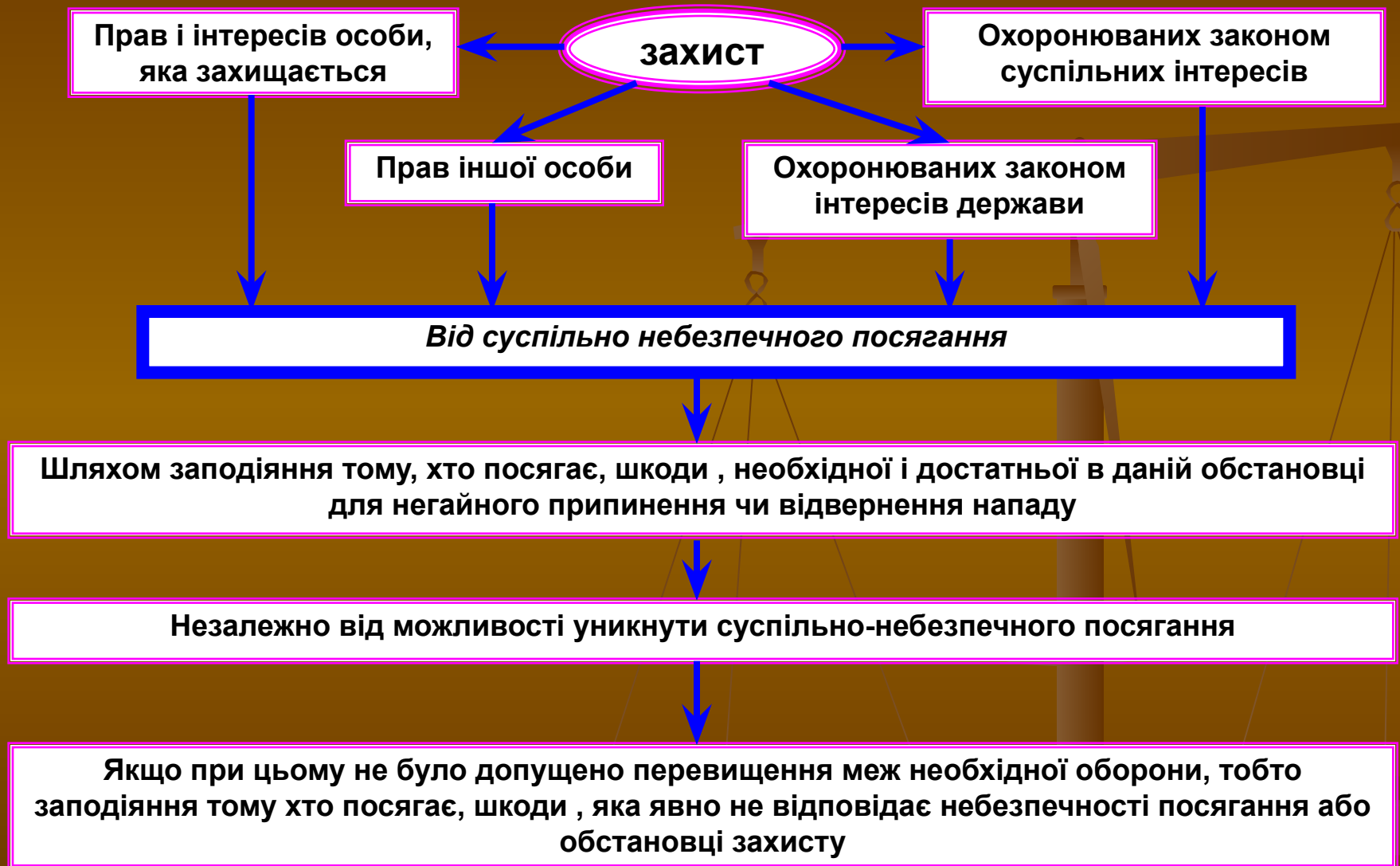
Властива правомірність заподіяння шкоди

Зовнішня подібність до об'єктивних ознак злочину

Є суспільно-корисними

За таких обставин закон виключає кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду

НЕОБХІДНА ОБОРОНА *(ст. 36 КК України)*

Умови правомірності необхідної оборони:

Ті, що відносяться до нападу

Посягання повинно бути суспільно-небезпечним, тобто спричиняти суттєву шкоду правоохоронюваним інтересам, або створювати безпосередньо загрозу спричинення такої шкоди

Посягання повинно бути наявним, тобто таким, що вже почалося, але ще не закінчилось, або є реальна загроза такого посягання

Посягання повинно бути реальним (дійсним) – тобто небезпека для правоохоронюваних інтересів повинна виходити від об'єктивно існуючого посягання, а не умовного

Ті, що відносяться до захисту

Захищати можна права та інтереси, особи яка захищається, іншої особи, суспільства та держави

При захисті шкода повинна завдаватись тільки особі, яка посягає, а не третім особам

Захист не повинен перевищувати меж необхідної оборони, тобто повинен відповідати необережності посягання або обстановці захисту

Обставини за яких відсутній ексцес необхідної оборони

Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту

Озброєної
особи

Групи
осіб

Відвернення протиправного
насильницького вторгнення в житло чи
інше приміщення

Незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає

Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно-небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності чи обстановці захисту

Уявна оборона – дії пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно-небезпечного діяння не було і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише частково припускала помилковість такого посягання

Кримінальна відповідальність виключається якщо обстановка, що склалася давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання і вона не усвідомлювала і не могла усвідомити помилковість свого припущення

Якщо при цьому особа перевищила межі захисту, що дозволяються в умовах реального посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж необхідної оборони

Особа підлягає кримінальній відповідальності за заподіяння шкоди через необережність у тих випадках, коли в обстановці, що склалася, вона не усвідомлювала, але могла усвідомлювати відсутність реального суспільно-небезпечного посягання

Затримання особи, що вчинила злочин – дії у відношенні до особи, що вчинила злочин, вчинені безпосередньо, після вчинення посягання з метою:

Затримання і доставлення цієї особи відповідним органам влади

Попередження можливості вчинення ним нового злочину

Які проявляються у заподіянні шкоди

Якщо іншими засобами затримати таку особу неможливо, тобто заподіяння шкоди при затриманні є вимушеним

Якщо шкода, що була заподіяна відповідає характерові та ступеню тяжкості вчиненого діяння, особі затриманого, та обстановці затримання

Якщо не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила злочин, що проявилось в явній невідповідності характеру і ступеня суспільної небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця і коли особі без необхідності заподіяна явно надмірна, тяжка шкода, яка не відповідає обстановці

Умови правомірності заподіяння шкоди особі, що вчинила злочин при її затриманні

Шкода може бути заподіяна тільки особі, яка вчинила злочин, безпосередньо після вчинення посягання

Шкода заподіюється тільки з метою доставлення такої особи у відповідні органи влади

Застосоване насильство повинно бути вимушеним, коли іншими заходами затримати і доставити особу, що вчинила злочин до відповідних органів неможливо

Шкода, що заподіяна особі, яка вчинила злочин, повинна відповідати характерові та ступеню суспільної небезпеки вчиненого злочину, особі затриманого та обстановці затримання

Шкода завдана особі, що вчинила злочин не повинна явно перевищувати наслідків злочину

Ознаки щодо підстав затримання

Ознаки, які визначають дії особи, яка затримує

**Відповідальність за перевищення меж необхідної оборони,
а також заходів необхідних для затримання особи, що вчинила
злочин настає у випадку:**

коли особі, яка посягає, або яку затримують, умисно заподіюється тяжка шкода, яка
явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту чи затримання

За спричинення тяжких тілесних
ушкоджень **(ст. 121 КК)**

За умисне вбивство **(ст. 118 КК)**

КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ *(ст. 39 КК України)*

Усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує

Особі, чи охоронюваним законом правам цієї особи

Правами інших осіб

Суспільним інтересам

Інтересам держави

шляхом заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам

Якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна усунути іншими засобами

Якщо заподіяна шкода не є більш значною ніж відвернута

Якщо не було допущено перевищення меж крайньої необхідності

Умови правомірності крайньої необхідності

Характеризують небезпеку

Реальність – небезпека існує в дійсності а не в уяві особи, яка її усуває

Наявність – загроза для правоохоронюваних об'єктів вже виникла, вона не викликає сумніву, безпосередньо існує, ще не минула і визначає дії по її усуненню

Неминучість – усунення небезпеки не може бути здійснене іншим способом, крім заподіяння шкоди іншим інтересам, що охороняються державою

Характеризують дії по усуненню небезпеки

В стані крайньої необхідності захищаються тільки правоохоронювані інтереси особи, суспільства, держави

Шкода, як правило, заподіюється третім особам

Заподіяна шкода не повинна бути більшою ніж відвернута

Відмінність крайньої необхідності від необхідної оборони

Необхідна оборона

Крайня необхідність

Суспільно-небезпечні дії людини

Джерело небезпеки

Суспільно-небезпечні дії не тільки людини, але і сили природи, напад тварин та інше

Заподіяння шкоди допускається і в тому випадку, коли є можливість уникнути посягання або звернутись за допомогою до інших осіб, або органів влади

Спосіб

Заподіяння шкоди є єдиним способом усунення небезпеки

Заподіюється тільки посягаючому

Шкода

Заподіюється третім особам

Шкода, заподіяна посягаючому може бути більшою ніж та, що відвернута

Відповідність заподіяної та завданої шкоди

Обов'язково заподіяння шкоди не більшої ніж та що відвернута

Відмінність крайньої необхідності, необхідної оборони від заходів по затриманню особи, що вчинила злочин

Необхідна оборона та крайня необхідність реалізуються при наявності посягання, а затримання після вчинення діяння

Мета необхідної оборони – припинення злочину, крайньої необхідності – запобігання небезпеки, що загрожує, а метою затримання злочинця – доставлення його у відповідні державні органи

При необхідній обороні заподіяння шкоди посягаючому – один з можливих засобів усунення небезпеки, а при крайній необхідності або затриманні злочинця заподіяння шкоди – єдина можливість усунення небезпеки, що загрожує

При необхідній обороні позбавлення життя особи, яка посягає, допустимо, якщо захист відповідає небезпеці посягання, в стані крайньої необхідності – заподіяння смерті можливе у виняткових випадках, а при затриманні злочинця заподіяння йому смерті не виключається

При необхідній обороні та при затриманні злочинця заподіяна йому шкода повинна відповідати тяжкості вчиненого злочину, однак може бути і більш значною у порівнянні зі шкодою від злочину, а при крайній необхідності заподіяна шкода завжди не повинна перевищувати шкоду яку відвертали

ФІЗИЧНИЙ АБО ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС (ст. 40 КК України)

Заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам внаслідок

Фізичного примусу

Психічного примусу

якщо внаслідок такого примусу

Особа не може керувати своїми вчинками, тобто діяти керуючись свідомістю та вільним волевиявленням, кримінальна відповідальність виключається

Особа зберігала можливість керувати своїми діями, тобто повністю не позбавлена свободи вибору, але допускає вчинення протиправних діянь з метою відвернення небажаних для цього наслідків. Кримінальна відповідальність у відповідності до положень ст. 39 КК

ВИКОНАННЯ НАКАЗУ АБО РОЗПОРЯДЖЕННЯ (ст. 41 КК України)

Заподіяння шкоди правоохоронюваним
інтересам особою

яка діяла з метою виконання
законного наказу або розпорядження,
або не усвідомлювала і не могла
усвідомлювати злочинного характеру
наказу чи розпорядження, виключає
кримінальну відповідальність

Яка виконала явно незаконний наказ
або розпорядження, підлягає
кримінальній відповідальності на
загальних підставах

***Кримінальній відповідальності підлягає особа, яка видала злочинний наказ
або розпорядження***

**Невиконання завідомо незаконного наказу або розпорядження
виключає кримінальну відповідальність**

**Незаконність наказу
проявляється**

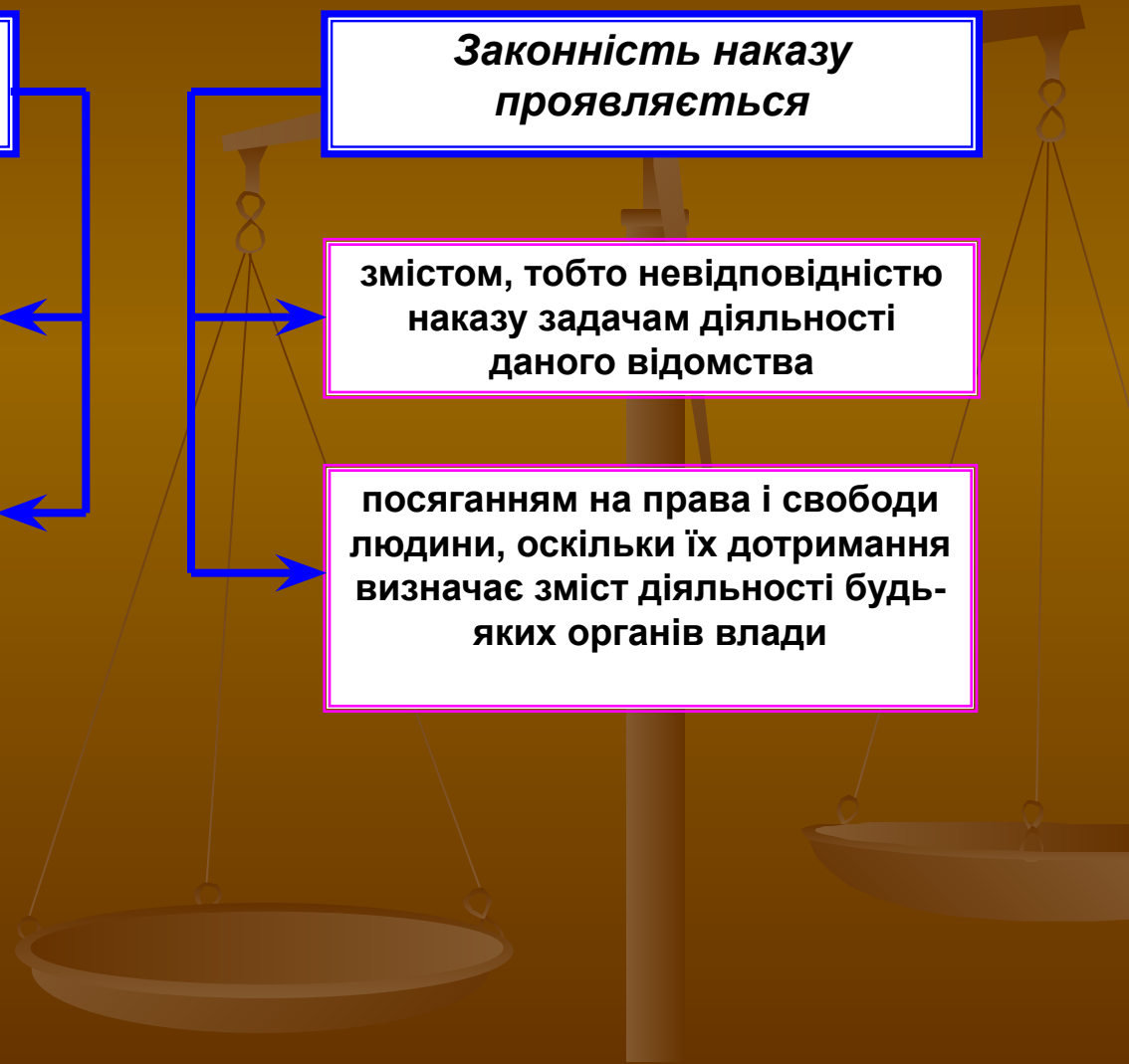
**в неправоздатності особи
віддати такий наказ**

**в недотриманні встановленої
форми наказу**

**Законність наказу
проявляється**

**змістом, тобто невідповідністю
наказу задачам діяльності
даного відомства**

**посяганням на права і свободи
людини, оскільки їх дотримання
визначає зміст діяльності будь-
яких органів влади**

ДІЯННЯ, ПОВ'ЯЗАНЕ З РИЗИКОМ (ст. 42 КК України)

Заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам для досягнення суспільно корисної мети
(кримінальна відповідальність виключається)

Ризик визнається

Виправданним

Невиправданним

Якщо мету, що була поставлена не можна було досягти в даній обстановці діянням не поєднаним з ризиком і особа допустила ризик обґрунтовано розраховувала, що вчинені нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам

Якщо він завідомо створив загрозу

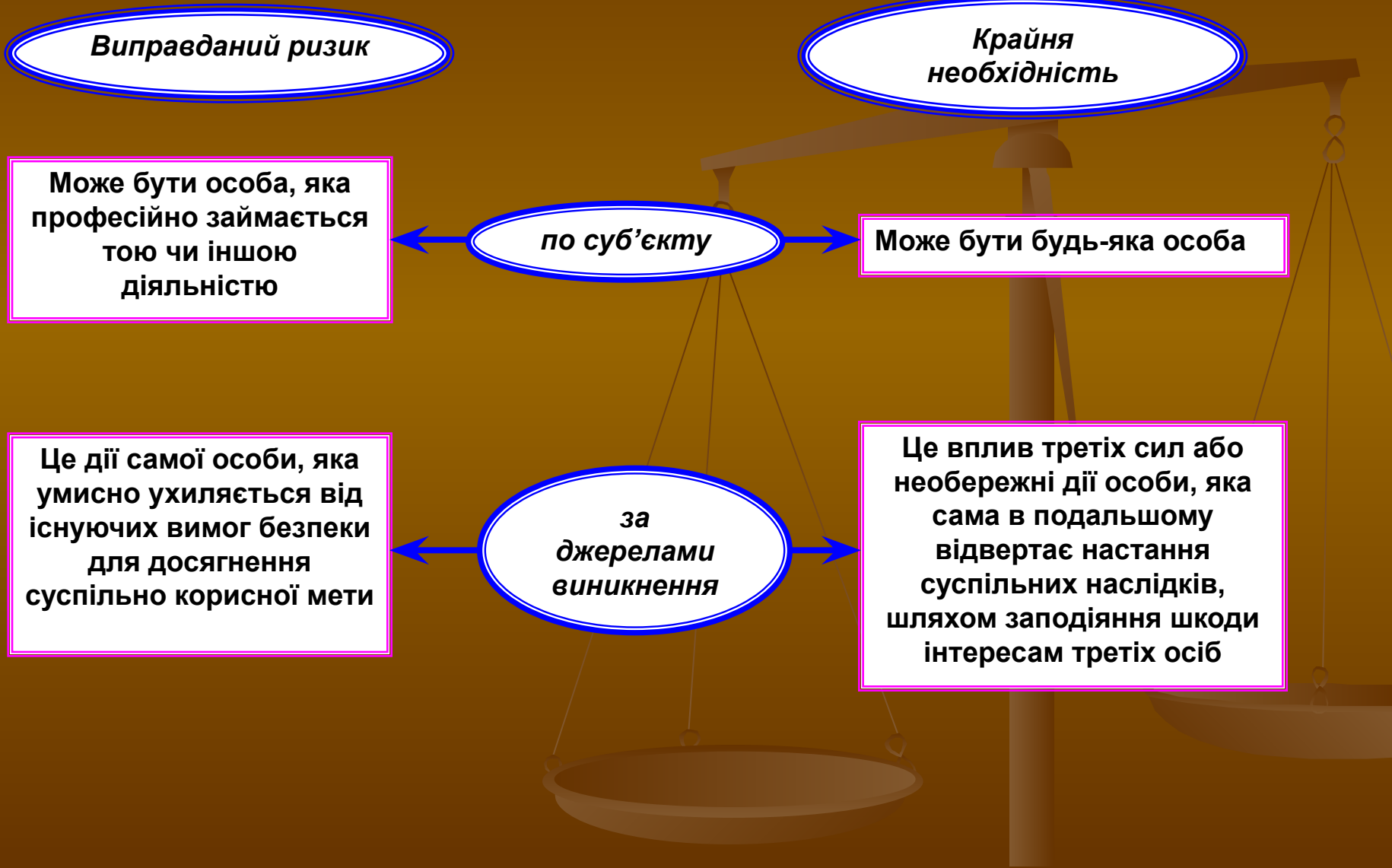
Для життя інших осіб

Екологічної катастрофи

Інших надзвичайних подій

В цьому випадку дії оцінюються за правилами крайньої необхідності

Відмінність виправданого ризику від крайньої необхідності

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК) – вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам в цьому випадку не є злочином, якщо особа заподіяла таку шкоду, виконуючи спеціальне завдання, відповідно до закону

Підстави, за наявності яких така особа підлягає кримінальній відповідальності

Вчинення особою у складі організованої групи чи злочинної організації умисного злочину, за який передбачене покарання понад 10 років позбавлення волі

Вчинення умисного пов'язаного з заподіянням потерпілому тяжкого тілесного ушкодження, або настанням інших тяжких наслідків, чи особливо тяжких наслідків, тяжкого злочину, за яке передбачено покарання до 10 років позбавлення волі

В цих випадках особа не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у вигляді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк більший ніж половина максимального строку, передбаченого законом за цей злочин